

Świętokrzyska Droga św. Jakuba – od Warszawy na Święty Krzyż (zarys przebiegu). Jako pierwszy etap Drogi Miłosierdzia z Warszawy do Krakowa

1. Wstęp

Analizując mapę Dróg św. Jakuba w Polsce, jaką tworzą i na bieżąco aktualizują członkowie Bractwa św. Jakuba Apostoła w Węclawicach Starych można dostrzec tysiące kilometrów szlaków oznakowanych lub planowanych, które tworzą swoistą sieć na mapie kraju. Są jednak obszary, przez które nie biegnie jeszcze Szlak Jakubowy. Jednym z takich miejsc jest teren pomiędzy Warszawą, a średniowiecznym sanktuarium na Świętym Krzyżu. Grupa pielgrzymów jakubowych z Mazowsza postanowiła wytyczyć szlak z Warszawy na Święty Krzyż, z dalszą perspektywą do Krakowa. Droga Świętokrzyska św. Jakuba łączy stolicę z miejscem, do którego pielgrzymowali dawniej królowie Polski. Dziś takim najmłodszym miejscem masowych pielgrzymek w naszym kraju, jest Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Krakowie. Dlatego też w zamyśle

twórców drogi z Warszawy, szlak biegnący przez Święty Krzyż będzie prowadził do Krakowa.

Autorzy pomysłu drogi do Krakowa, proponują by całą drogę z Warszawy do Krakowa nazwać Droga Miłosierdzia Bożego. Przemawia za tym kilka argumentów. Po pierwsze św. Faustyna Kowalska do Zgromadzenia Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia, ZMBM (*Congregatio Sororum Beatæ Mariæ*

Misericordiae) wstąpiła w Warszawie, zaś swoje ziemskie pielgrzymowanie zakończyła w Krakowie. Po drugie św. Faustyna Kowalska na chrzcie otrzymała imię Helena, na cześć tej świętej, która odnalazła relikwie Krzyża Świętego. Część relikwii, znajduje się w świętokrzyskim sanktuarium. Po trzecie 13 marca 2015 roku papież Franciszek zapowiedział Nadzwyczajny Rok Święty Miłosierdzia, który rozpocznie się 8 grudnia 2015 roku, a zakończy 20 listopada 2016 r., w niedzielę Pana naszego Jezusa Chrystusa Króla Wszechświata, który jest żywym obliczem miłosierdzia Ojca. Po czwarte w Krakowie w lipcu 2016 roku odbędą się Światowe Dni Młodzieży, których hasłem przewodnim są słowa: „Błogosławieni miłosierni, albowiem oni miłosierdzia dostąpią” (Mt 5, 7). Dlatego też zasadnym wydaje się, by drogę ze stolicy Polski do stolicy Bożego Miłosierdzia nazwać Drogą Miłosierdzia.

Poniżej prezentowany jest pierwszy odcinek szlaku: Warszawa – Święty Krzyż, wytyczony niejako *a priori*, który weryfikację terenową, będzie przechodził w Roku Świętym Miłosierdzia.

2. Województwo Mazowieckie

2.1. Miasto Stołeczne Warszawa

Ze Starego Miasta w Warszawie pielgrzym udający się na Święty Krzyż wyrusza Traktem Królewskim. Zabytki Traktu Królewskiego, zostały uwiecznione przez Bernarda Bellotta zw. Canaletto, nadwornego malarza ostatniego króla Polski Stanisława Augusta Poniatowskiego. Na Trakcie Królewskim niemal każdy obiekt jest materialnym nośnikiem dziedzictwa kulturowego. Wychodząc z Placu Zamkowego po lewej stronie znajduje się z monumentalną klasycystyczną fasadą barokowy pobenedyktynski kościół św. Anny. Nieopodal kościoła z cokołu pomnika spogląda na przechodniów jeden z wieszczów narodowych – Adam Mickiewicz. W głębi za pomnikiem widoczna jest barokowa bryła pokarmelickiego kościoła Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny i św. Józefa Oblubieńca Bogarodzicy. Obecnie świątynia pełni funkcję kościoła seminaryjnego, w którym znajduje się koronowany obraz Matki Bożej Dobrej Śmierci. Po sąsiedzku z kościołem mieści się siedziba Prezydenta RP. Z drugiej zaś strony za pałacem sąsiaduje jeden z najstarszych i najbardziej luksusowych hoteli stolicy – Hotel Bristol. To z balkonu tego budynku, do uszu warszawiaków docierał tembr Jana Kiepury. Po drugiej stronie ulicy, nostalgicznie spogląda z pomnika autor najbardziej warszawskiej powieści wszechczasów – Bolesław Prus, trochę dalej zaś w majestatycznej pozie

usytuowana jest rzeźba Prymasa Tysiąclecia – Stefana Kardynała Wyszyńskiego. W niewielkim oddaleniu za pomnikami wznosi się barokowa bryła kościoła św. Józefa Oblubieńca NMP. Jest to kościół klasztorny ss. wizytek. Na organach w tym kościele grywał w młodości Fryderyk Szopen. W klasztorze zaś mieszkał i tworzył przez długie lata, poeta ks. Jan Twardowski. Po sąsiedzku z klasztornymi zabudowaniami, znajduje się kompleks otwartego w 1916 roku Uniwersytetu Warszawskiego. Zespół uniwersytecki składa się z kilkunastu budowli. Do najciekawszych należą: Pałac Tyszkiewiczów (Potockich), Pałac Uruskich (Czetwertyńskich), Pałac Kazimierzowski, Gmach starej Biblioteki Uniwersyteckiej. Nieopodal uniwersytetu w Pałacu Czapskich swoją siedzibę ma Akademia Sztuk Pięknych. Kilkadziesiąt metrów dalej wznosi się masywna bryła Bazyliki Mniejszej pw. Świętego Krzyża. Barokowa świątynia Zgromadzenia Księża Misjonarzy była świadkiem wielu historycznych wydarzeń. Spoczywają tu między innymi: Adam Kazimierz Czartoryski i Stanisław Małachowski oraz serca Fryderyka Chopina i Władysława Reymonta. Bazylika to kolebka nabożeństwa pasyjnego „Gorzkie Żale”, które po raz pierwszy odprawiono w 1704 roku. W każdą niedzielę i święta, ze świętokrzyskiego kościoła transmitowana jest Msza św. „radiowa”.

Po wyjściu z bazyliki świętokrzyskiej, oczom pielgrzyma, przed Pałacem Staszica, jawi się pomnik Mikołaja Kopernika. Dalej Świętokrzyska Droga św. Jakuba prowadzi Nowym Światem aż do Placu Trzech Krzyży. W centrum placu stoi klasycystyczny kościół św. Aleksandra wybudowany w XIX w. na cześć cara Aleksandra I, na wzór rzymskiego Panteonu. Na plebanii parafii św. Aleksandra mieszkało w XX w. dwóch przyszłych papieży, którzy pełnili misję dyplomatyczną w Warszawie: Achilles Ratti – Pius XI oraz Giovanni Battista *Montini* – Paweł VI. Na placu stoją dwa pomniki: figura św. Jana Nepomucena oraz postument Wincentego Witosa.

Z Placu Trzech Krzyży Trakt Królewski, jak również Świętokrzyska Droga św. Jakuba przebiega Alejami Ujazdowskimi. Trasa na tym odcinku charakteryzuje się dużą ilością zieleni, m.in.: XIX wieczny Park Ujazdowski oraz Zespół Pałacowo-Ogrodowy Łazienki Królewskie, na skraju których znajduje się Pałac Belweder. Dalej szlak wiedzie ulicami: Belwederską i Jana III Sobieskiego do Wilanowa. Zanim pielgrzym wejdzie na obszar Zespołu Pałacowo-Parkowego letniej rezydencji królewskiej Jana III Sobieskiego powinien nawiedzić położoną nieco z boku Kolegiatę św. Anny. Chociaż tradycyjny Trakt Królewski kończy się na rezydencji królewskiej, to Świętokrzyska Droga św. Jakuba biegnie dalej. Naprzeciwko zespołu pałacowo-parkowego na Polach Wilanowskich wybudowano „Miasteczko Wilanów”, w sercu którego góruje kopuła powstającej

Świątyni Opatrzności Bożej. Dalej szlak prowadzi w górę na Skarpę Wiślaną w kierunku kościoła pod wezwaniem Patrona Warszawy bł. Władysława z Gielniowa.

W pobliżu kościoła, na skraju Parku Przy Bażantarni na Świętokrzyskiej Drodze św. Jakuba, znajduje się miejsce szczególne dla wszystkich peregrinos – głaz upamiętniający średniowieczną pielgrzymkę do Santiago de Compostela rycerza Andrzeja Ciołka z Żelechowa. Napis na tablicy głosi: „W ROKU 1404 ANDRZEJ CIOŁEK, HERBU CIOŁEK, RYCERZ, PODKOMORZY I STAROSTA SANDOMIERSKI, WŁAŚCICIEL DÓBR KABATY ODBYŁ PIELGRZYMKĘ DO SANTIAGO DE COMPOSTELA W DALEKIEJ HISZPANII, TORUJĄC DROGĘ WZAJEMNEMU POZNAWANIU I PRZENIKANIU KULTUR EUROPY”. Andrzej Ciołek w 1410 roku, brał udział w bitwie pod Grunwaldem¹.

Od głazu upamiętniającego pielgrzymkę rycerza Andrzeja Ciołka, szlak wiedzie do Powsina, do Sanktuarium Matki Bożej Tęskniącej. Sanktuarium znajduje się na terenie rzymskokatolickiej parafii św. Elżbiety, którą ufundował ród Ciołków. Dla pielgrzymów opuszczających Warszawę i idących Drogą Świętokrzyską, Sanktuarium stanowi południowe bramy stolicy.

2.2. Powiat piaseczyński

Po opuszczeniu Miasta Stołecznego, szlak prowadzi do położonego nad rzeką Jeziorka, uzdrowiskowego **Konstancina-Jeziornej**. Dalej zaś do **Słomczyna**, miejscowości, gdzie siedzibę ma parafia św. Zygmunta, jedna z najstarszych w archidiecezji warszawskiej. Jej powstanie datowane jest na początek XIII w. Niegdyś miejscowość nazywała się Cieciszew. Kościół w Cieciszewie pw. św. Zygmunta i Prokopa, został poświęcony przez biskupa Andrzeja z Gosławic w XV w. W XVIII w. wzniesiono kościół w Słomczynie i przeniesiono tam siedzibę parafii². Od kilku lat

¹ Jan Długosz tak pisał: „Trzecia [chorągiew], przyboczna, miała jako znak wywijającego mieczem męża w zbroi, siedzącego na białym koniu na czerwonym polu. Dowodził nią Andrzej Ciołek z Żelechowa z rodu Ciołków i Jan ze Sprowy z rodu Odrowążów. Na jej czele znajdowali się następujący rycerze: Mszczuj ze Skrzynna z rodu Łabędziów, Aleksander Gorajski z rodu Korczaków, Mikołaj Powała z Taczowa z domu Powalów, Sasin z Wychucza także z domu Powalów”; za: www.staropolska.pl/sredniowiecze/dziejopisarstwo/Dlugosz.htm [pozyskano 10 III 2015 r.].

² J. Łukaszewicz, Krótki opis historyczny kościołów parochialnych, kościółków, kaplic, klasztorów, szkółek parochialnych, szpitali i innych zakładów dobroczynnych w dawnej diecezji poznańskiej, T. III, Księgarnia Jana Konstantego Żupańskiego, Poznań 1863, s. 328–329.

z inicjatywy parafii i flisaków organizowana jest dwudniowa pielgrzymka rzeczna do Płocka.

Ze Słomczyna wzdłuż Wisły, Świętokrzyska Droga św. Jakuba prowadzi do Góry Kalwarii, niegdyś nazywanej przez biskupa poznańskiego Stefana Wierzbowskiego Nową Jerozolimą. Do dziś z czasów barokowej świetności pozostało wiele obiektów kultury materialnej, m.in. kościół Podwyższenia Krzyża Świętego, w podziemiach którego spoczywają doczesne szczątki fundatora miasta biskupa Wierzbowskiego, kościół Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny oraz kościół Wieczerzy Pańskiej, w którym znajdują się szczątki założyciela Zgromadzenia Marianów bł. Stanisława Papczyńskiego.

Z Góry Kalwarii szlak prowadzi ul. Wojska Polskiego, następnie w lewo w ul. Czerską, biegnącą w kierunku Wisły. Droga wiedzie skarpą Pradoliny Wisły i w niektórych miejscach można zobaczyć toń Królowej Polskich Rzek. Po przejściu kilkuset metrów dochodzi się do miejscowości Czersk.

Dawna stolica Mazowsza Południowego to obecnie niewielka wieś w gminie Góra Kalwaria. Czersk jest jednym z najstarszych miast na Mazowszu, niegdyś leżącym na skrzyżowaniu szlaków handlowych: z Pomorza przez Mazowsze oraz ze Śląska na Ruś. W XIII w. z Grójca przeniesiono siedzibę archidiaconatu do Czerska. W II połowie XIV w. zostaje zbudowany przez księcia Janusza I (1346–1429) zamek nad doliną Wisły, z trzema wieżami, w miejscu wcześniejszego grodu książąt czerskich. W 1413 r. siedziba księstwa zostaje przeniesiona przez Janusza I Starszego do Warszawy. Ponowny okres rozkwitu przeżył Czersk, gdy rządziła nim królowa Bona. Otrzymała ona Czersk jako odprawę wdowią po śmierci Zygmunta Starego (1467–1548). W czasie potopu szwedzkiego, zniszczone zostało całe miasto. W Czersku znajduje się kościół pw. Przemienienia Pańskiego wzniesiony w latach 1805–1806, z cegły pochodzącej z rozbiórki zamku. Warto dodać, iż w czasach świetności, w Czersku przy ulicy Wareckiej, był kościółek pod wezwaniem św. Jakuba³.

2.3. Powiat grójecki

Z Czerska ul. Warecką kierujemy się do trasy nr 79 i w miejscowości **Potycz** skręcamy prawo na **Konary**, **Wolę Magierową**, wieś **Piaseczno**. Ulicą Puławską szlak prowadzi do centrum **Warki**. Początki miejscowości związane są z grodem książęcym nad Pilicą wzniesionym w XIII wieku. Początkowo osada nosiła nazwę – Stara Warka (*Starea Warky*). Nazwa

³ Tamże, s. 327.

miejsowości wywodzi się prawdopodobnie od słowa *war*, co oznaczało położenie nad rzeką, gdzie znajdował się wir lub, co bardziej jest prawdopodobne, od słowa „warzyć”, co odpowiada jednemu z procesów produkcji piwa, a także oznacza porcję piwa uzyskanego z jednego warzenia. Na terenie Warki znajdują się m.in.: ratusz, dworek Puławskiego z XVIII w., pomnik Piotra Wysockiego i Kazimierza Puławskiego, pałac Winiarskich, kopiec powstańczy, kościół farny pw. św. Mikołaja, pofranciszkański zespół klasztorny z kościołem pw. M.B. Szkaplerznej, z około 1628 r.⁴ Pod kościołem pochowane są prochy książąt mazowieckich: Trojdena I, Ziemowita II i Danuty – Anny, żony Janusza, przeniesione w 1859 r. z dawnego kościoła dominikanów⁵. Z Warki szlak prowadzi na most przez Pilicę i dalej z biegiem rzeki Pilicy przez miejscowość **Zakrzew** do **Boguszowa**, gdzie skręca w drogę na **Magnuszew**.

2.4. Powiat kozienicki

Magnuszew był własnością Magnuszewskich herbu Ogończyk. Pierwszy kościół w Magnuszewie powstał przed 1378 r., w tym czasie erygowano też parafię, jedną z pierwszych w tym rejonie. Kościół spłonął w 1655 r. Kolejny drewniany wybudowano w 1758 r., ale dwadzieścia lat później też spłonął. Obecny kościół św. Jana Chrzciciela, według projektu arch. Joachima Hempla, fundacji Konstancji z Czartoryskich Zamojskiej, wzniesiony został w latach 1786–1787. Konsekwował go w 1821 r. biskup sandomierski Adam Prosper Burzyński⁶.

Po zniszczeniach I wojny światowej kościół został odnowiony staraniem ks. Tomasza Krauzera. W latach 1972–1975 był gruntownie restaurowany staraniem ks. Jana Rogusia. Jest świątynią orientowaną, późnobarokową, wybudowaną z cegły palonej, obok stoi dzwonnica z XIX w. Na uwagę zasługuje także drewniana zabudowa Rynku i głównej ulicy oraz pomnik upamiętniający walki o Przyczówek Warecko-Magnuszewski. Z Magnuszowa Świętokrzyska Droga św. Jakuba prowadzi na **Ryczywół**.

Osada Ryczywół sięga czasów piastowskich. Za panowania Kazimierza Wielkiego należała do dóbr królewskich. Przez Ryczywół szedł trakt na Litwę, a z Warszawy do Lublina i Lwowa. Wielokrotnie przez Ryczywół jeździł na Litwę król Władysław Jagiełło. Przy tych okazjach obdarzał miejscowość licznymi przywilejami. Parafia ryczywolska sięga czasów XIII w., początkowo był tu kościół filialny parafii Świerże. Pier-

⁴ Tamże, s. 190.

⁵ Tamże, s. 189–190.

⁶ J. Wiśniewski, *Dekanat Kozienicki*, Jan Kanty Trzebiński, Radom 1913, s. 86–88.

wotny kościół został zniszczony w czasie potopu szwedzkiego. Obecny kościół św. Katarzyny, ma XIX w. genezę, był konsekrowany w 8 czerwca 1884 r., przez biskupa A. Sotkiewicza⁷. W 1944 r. osada została doszczętnie zniszczona w wyniku działań wojennych na przyczółku warecko-magnuszewskim. Po wojnie Ryczywół został odbudowany. Z Ryczywołu Świętokrzyska Droga św. Jakuba prowadzi na południe wzdłuż Wisły po lewej stronie oraz Elektrowni Kozienice po prawej stronie. Przez miejscowość **Wilczkowice Górne** pielgrzym dotrze do historycznych **Świerzy Górnych**.

W średniowieczu był to gród strzegący przeprawy przez Wisłę, na trakcie prowadzącym z Małopolski na Litwę. Miejscowość jest wymieniana w zapiskach Jana Długosza, jako posiadająca w XII w. kaplicę⁸. Drugi kościół parafialny, drewniany pod wezwaniem św. Jakuba ufundowany został w XV w. przez kustosa sandomierskiego Mikołaja Drzewickiego herbu Ciołek. Jak głosi miejscowa tradycja pierwszy kościół z XII w. zniszczyła Wisła, drugi św. Jakuba stał na wybrzeżu obok dworu – zniszczyli go Szwedzi (XVII w.). Trzeci drewniany powstał 1744 r., fundatorem jego był bp Michał Kunicki, sufragan krakowski, który konsekrował go 15 listopada 1744 r.⁹ Kościół został znacznie zniszczony podczas I wojny światowej. Odnowiono go wysiłkiem parafii i staraniem ks. Antoniego Kuśmierskiego. Rok 1944 przyniósł ponowne doszczętnie zniszczenie świątyni. Przetrwiała drewniana dzwonnica z ok. 1744 r. konstrukcji słupowej, z łamanym dachem namiotowym, krytym gontem¹⁰. Obecny kościół pw. św. Jakuba Apostoła, według projektu arch. Władysława Pieńkowskiego, zbudowany został w latach 1950–1965 staraniem: ks. Romana Żywczyka, ks. Jana Stępnia i ks. Adama Sochy. Poświęcił go 4 lipca 1966 r. bp Piotr Gołębiowski. Jest budowlą trójnawową, wzniesioną z kamienia i czerwonej cegły. Za murem cmentarza parafialnego znajduje się cmentarz wojenny z czasów I wojny światowej.

Ze Świerzy Górnych pielgrzym podobnie jak ze Starego Miasta w Warszawie wychodzi Drogą Królewską. Tak bowiem historycznie nazywa się część traktu Kraków – Wilno na odcinku Świerze Górne – Kozłów. Królewski Gościniec biegnie przez malownicze tereny Kozienickiego Parku Krajobrazowego, przez który będą liczne szlaki turystyczne piesze i rowerowe. W łączności z naturą pielgrzym przemierza drogę do **Jedlni**.

⁷ Tamże, s. 140–143.

⁸ Tamże, s. 167.

⁹ Tamże, s. 168.

¹⁰ www.drewnianemazowsze.pl/swierze-gorne-dzwonnica/ [pozyskano 12 III 2015 r.].

2.5 Powiat radomski

W średniowieczu osada Jedlnia była położona przy drodze bitej z Polski na Litwę. Wieś ta należała do dóbr królewskich, aż do XVIII w. Od 1387 r. funkcjonował tu folwark króla Władysława Jagiełły, który przyjeżdżał tu na polowania. Pierwszy kościół drewniany pw. św. Mikołaja i św. Małgorzaty, powstał z fundacji Władysława Jagiełły w latach 1387–1391 i wtedy też erygowano parafię¹¹. Jedlnia po raz pierwszy została odnotowana przez J. Długosza w księdze *Dziejów*, z której dowiadujemy się o pobycie w Jedlni 1393 r. królowej Jadwigi. W Jedlni przebywali między innymi królowie: Władysław Warneńczyk, Kazimierz Jagiellończyk, Zygmunt August i Stanisław August Poniatowski¹². W XVI w. ze względu na rolę jaką odgrywała wtedy osada Jedlnia, puszcę położoną wokół niej nazwano *Puszczą Jedleńską*. Kościół murowany pw. św. Mikołaja i św. Małgorzaty, został wybudowany końcem XVIII w. z fundacji króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. Z Jedlni Świętokrzyska Droga św. Jakuba wiedzie do wypoczynkowej miejscowości Jedlnia Letnisko.

W 1921 r. erygowano w Jedlni Letnisko parafię pw. Opieki św. Józefa. Sercem parafii, jest kościół w stylu zakopiańskim¹³. W czasie II wojny światowej osada nie ucierpiała. W 1976 r. utworzono na rzece Gzówce zalew wodny o pow. około 40 hektarów, a w 1982 r. o rezerwat „Jedlnia” (pow. 87 ha) na terenie Kozińskiego Parku Krajobrazowego. Nad zalewem wodnym (na prawym brzegu), znajdują się dwa źródła mineralizowanej wody nadającej się do picia.

Z miejscowości Jedlnia Letnisko trasa prowadzi lokalnymi drogami na południe, początkowo doliną rzeczki Pacynki. Później droga biegnie wzdłuż jej niewielkich dopływów do wsi Grzmucin, skąd już widać **Skaryszew**. Miejscowość dawniej w województwie sandomierskim, obecnie w mazowieckim, posiada w swoim herbie czerwony krzyż miechowitów. Najstarszy dokument z 1198 roku dotyczy przekazania Skaryszewa Zakonowi Bożogrobców z Miechowa. Niegdyś miejscowość odgrywała dużą rolę, prawdopodobnie ze względu na swoje położenie, bowiem zachowało się wiele dokumentów pochodzących z XII do XIV wieku, wydanych tutaj przez różnych władców piastowskich. Skaryszew nie uniknął jednak spustoszeń dokonywanych na tych terenach przez Tatarów w XIII wieku. Król Kazimierz Wielki obdarowując miasto prawem magdeburskim, uwolnił je od szeregu powinności, ustanowił cotygodniowy

¹¹ J. Wiśniewski, *Dekanat Koziński*, dz. cyt., s. 60.

¹² Tamże, s. 59.

¹³ www.jedlnia.org.pl/co-warto-zobaczyc-2/ [pозyskano 12 III 2015 r.].

targ w czwartek i jarmarki w piątą niedzielę po Wielkanocy i po św. Jakubie. Z miejscowością wiąże się określenie „wstępy skaryszewskie” czyli targi końskie, odbywające się tutaj nieprzerwanie od 1432 roku, kiedy Skaryszew otrzymał królewski przywilej targowy. Targi końskie, gdzie oprócz koni, głównie pociągowych, można nabyć uprząż i inne „końskie” akcesoria, odbywają się raz do roku, w pierwszy poniedziałek Wielkiego Postu.

Kościół i parafia w Skaryszewie istniały już w XII wieku, a bożogrobcy dobudowali później kaplicę św. Jakuba¹⁴. Kolejna murowana świątynia pw. Jakuba Większego Apostoła, wzniesiona na przełomie XVII i XVIII wieku jest głównym zabytkiem miasta. Po wyjściu ze Skaryszewa trasa prowadzi w większości polnymi drogami i tylko na krótko wchodzi się w niewielkie zagajniki. Po przejściu rzeczki Modrzejowianki i miejscowości Polany opuszczamy województwo mazowieckie i wchodzimy do miejscowości **Mirzec** w województwie Świętokrzyskim.

3. Województwo Świętokrzyskie

3.1. Powiat starachowicki

Mirzec należał do biskupów krakowskich już w XII wieku. Pierwszy kościół w Mircu postawił biskup krakowski Gedeon w roku 1170¹⁵. W XV wieku przynajmniej część dóbr Mirzec należała do klasztoru w Wąchocku¹⁶. W miejscowości zachował się modrzewiowy dwór rodziny Prendowskich z XIX wieku z pozostałościami parku podworskiego. Murowany kościół parafialny pw. św. Leonarda został wzniesiony w latach 1844–1850. Znajduje się w nim obraz św. Leonarda namalowany na desce w XVI wieku, pochodzący z wyposażenia poprzedniego kościoła¹⁷. Dzisiaj na miejscu dawnego, drewnianego kościoła w Mircu, rozebranego w roku 1871 roku, stoi figura Matki Bożej Niepokalanie Poczętej. Z Mirca Świętokrzyska Droga św. Jakuba prowadzi ulicą Mariana Langiewicza, przez las do potoku Wężyk i dalej na ulicę Radomską, która prowadzi nad rzekę Kamienną w centrum **Wąchocka**.

¹⁴ *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego*, B. Chlebowski (red.), t. X, Warszawa 1889, s. 655–656.

¹⁵ J. Wiśniewski, *Dekanat Iłżecki*, Radom 1909–1911, s. 148–153.

¹⁶ *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego*, B. Chlebowski (red.), t. VI, Warszawa 1885, s. 500.

¹⁷ J. Wiśniewski opisuje kilka ołtarzy, wiele obrazów, rzeźby i wyposażenie, przeniesione do nowego kościoła, jakie zachowało się z wcześniejszych świątyń, a jakie miał okazję oglądać podczas swych peregrynacji po dawnej diecezji sandomierskiej.

Wąchock to przede wszystkim opactwo cystersów, które powstało w górskiej i lesistej okolicy nad rzeczką Kamienną. Ufundowane zostało pierwotnie przez biskupa krakowskiego Gedeona (1166–1185) na obszarze wsi Kamionna, odległej kilkanaście kilometrów od Wąchocka. Prawdopodobnie książę Leszek Biały (1207–1227) przeniósł klasztor do Wąchocka, gdzie wzniesiono gmachy murowane. Pierwsi zakonnicy pochodzili z Francji z klasztoru Morimond i już w XIII wieku klasztor w Wąchocku został samodzielnym opactwem. Po najazdach Tatarów w 1260 roku poginęły najdawniejsze dokumenty fundacyjne klasztoru¹⁸, zniszczony został klasztor i miasto. Opactwo służyło w czasach Starowolskiego (1588–1656) z zamożności i pięknych ogrodów. Wydobywano tu kamienie na koła młyńskie i do ostrzenia żelaza. W rejonie Wąchocka było kiedyś pełno kuźnic żelaznych (fryszerek) w których przetapiano nie tylko żelazo, ale nawet stal¹⁹. Kolejne zniszczenia miały miejsce w czasie potopu szwedzkiego. Po kasacie zakonu w 1819 roku, dobra przejęło państwo a zakonnicy mogli wrócić do klasztoru w 1951 roku.

Zespół kościelno-klasztorny, w wyniku kolejnych przebudów, jest dziś mieszanką różnych stylów architektonicznych. Romański kościół pw. Najświętszej Marii Panny i św. Floriana mimo późniejszych zmian zachował układ kościoła cysterskiego. Zbudowany został z ciosów czerwonego piaskowca wąchockiego, ułożonego na przemian z jasnym piaskowcem kunowskim, co może świadczyć o północno-włoskim pochodzeniu jego twórców. Sam klasztor został znacznie przebudowany w XVII wieku. Z wieku XIII zachował się kapitularz, uważany za najpiękniejsze wnętrze romańskie w Polsce. Romańska pozostała sala pracy zakonników tzw. fraternia. Refektarz, czyli jadalnia, pochodząca z poł. XIII wieku jest już wzniesiona w stylu wczesnego gotyku. Klasztor posiadał centralne ogrzewanie. W części pomieszczeń klasztornych mieści się dzisiaj Muzeum Cystersów.

Warte zobaczenia są ruiny XIX wiecznych zakładów metalowych, gdzie przy pałacu właścicieli stoi stara figura św. Nepomucena. W mieście zachowało się jeszcze kilka domów z XIX wieku, z charakterystycznymi przejezdnymi sieniami. Trasa z Wąchocka do **Bodzenty** przebiega w większości przez lasy wchodzące w skład Świętokrzyskiego Parku Narodowego, położone na wyniesieniach Pasma Klonowskiego.

¹⁸ *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego*, B. Chlebowski (red.), t. XIII, Warszawa 1893, s. 156–159.

¹⁹ T. Świącki, *Opis starożytnej Polski*, t. 1, Kraków 1861, s. 188.

3.2. Powiat kielecki

Bodzentyń to stara siedziba biskupów krakowskich z kościołem parafialnym pw. Wniebowzięcia NMP i św. Stanisława Męczennika. Wcześniej była to kolegiata ufundowana przez kardynała Zbigniewa Oleśnickiego w latach 1440–1452, na miejscu kościoła pw. Św. Krzyża. Jest to budowla bazylikowa o 4-przęsłowym korpusie i wydzielonym 3-przęsłowym prezbiterium, posiadająca nawy boczne oddzielone arkadami od głównego korpusu. Sklepienia nawy głównej i prezbiterium są pokryte późnorenansowymi stiukami. Ołtarz główny wykonany w latach 1545–1546 pierwotnie dla Katedry Wawelskiej, został przeniesiony w roku 1647 do kieleckiej kolegiaty, ostatecznie trafił w roku 1728 do Bodzentyń. Jest przykładem najpiękniejszego ołtarza renesansowego w Polsce, którego twórcami byli prawdopodobnie rzeźbiarze włoscy zatrudnieni wcześniej przy wznoszeniu Kaplicy Zygmuntowskiej²⁰. W roku 1508 biskup Konarski przekazał do kolegiaty składany tryptyk ołtarzowy, przypisywany Marcinowi Czarnemu, malarzowi krakowskiemu²¹, uczniowi i zięciowi Wita Stwosza. W scenie Zaśnięcia Marii, artysta umieścił klęczącą postać fundatora. W kruchcie kościoła umieszczono kamienną tablicę erekcyjną kardynała Oleśnickiego, który ofiarowuje Madonnie siedzącej na tronie model bodzentyńskiego kościoła. Z innych zabytków w tej świątyni na uwagę zasługuje przyścienny grobowiec biskupa Franciszka Krasieńskiego (zm. 1577 r.), wykonany z czerwonego kamienia oraz kamienna chrzcielnica ufundowana przez kardynała Fryderyka Jagiellończyka (zm. 1503 r.). Na chrzcielnicy wyrzeźbiono napis: *Jezus Marya, roku Pańskiego 1492*, poniżej herby biskupów: Dębno (Oleśnickiego), Prus (Tomasa Strzępińskiego), Poraj (Gruszczyńskiego), Doliwa (Jana z Brzezia), Półkocz (Jana Rzeszowskiego) oraz u góry Orzeł Polski, herb używany przez Fryderyka Jagiellończyka²². Innym cennym zabytkiem zachowanym w tej świątyni jest figura Matki Bożej Bolejącej wykonana około 1430 roku w drewnie lipowym.

Kościół parafialny jest położony w pobliżu ruin dawnego zamku biskupów krakowskich, który wzniesiono na skarpie rzeczki Psarki. Do upadku Rzeczypospolitej Bodzentyń był centrum administracyjnym majątków biskupów krakowskich. W roku 1365 biskup Florian z Morska wznosił murowany zamek, a miasto otoczył murami. W roku 1410

²⁰ J. Z. Łoziński, *Pomniki sztuki w Polsce*, t. 1, Warszawa 1985, s. 357–358.

²¹ Skrzydła tego tryptyku są eksponowane w Muzeum Diecezjalnym w Kielcach.

²² A. Przeździecki i E. Rastawiecki, *Wzory Sztuki Średniowiecznej*, t. 2, wyd. 1855–1858, reprint WAiF, 1986.

przed bitwą pod Grunwaldem, w zamku biskupim król Władysław Jagiełło przyjmował posłów książąt pomorskich. Zamek od XVII do drugiej połowy XVIII wieku pełnił funkcję okazałej rezydencji biskupiej. Przejęty w 1797 przez rząd austriacki, zamieniony na spichlerz i szpital wojskowy, szybko popadał w ruinę. Z XIX wieku jest znanych kilka rycin, dokumentujących stan postępującego jego niszczenia²³.

W roku 1670 biskup Andrzej Trzebicki wznosił w mieście okazały ratusz. Od XVI do XVIII wieku Bodzentyn był ważnym ośrodkiem handlu i rzemiosła, wytapiano z miejscowych rud duże ilości żelaza. W czasie powstania styczniowego w Bodzentynie i okolicy miały miejsce potyczki oddziałów powstańczych z wojskami carskimi. W okresie II wojny światowej był to rejon działań dużych zgrupowań AK, m.in. walczył tutaj oddział Jana Piwnika „Ponurego”.

Z innych obiektów zabytkowych w mieście należy wymienić kościół Świętego Ducha z XVII wieku niedawno odbudowany z ruiny oraz zagrodę Czernikiewiczów z 1809 roku, mieszczącą etnograficzne zbiory regionalne. W Bodzentynie mieści się dyrekcja Świętokrzyskiego Parku Narodowego. Z Bodzentyna szlak wychodzi doliną rzeki Psarki w kierunku wsi **Tarczek**, położonej w powiecie starachowickim.

Tarczek to dziś niewielka miejscowość, posiadająca dużo starszą metrykę. We wczesnym średniowieczu istniała prawdopodobnie kasztelania tarska, a Jan Długosz pisze, że było to niegdyś znaczne miasto biskupie (*oppidum notabile*). Na jego gruntach rozwinęło się później biskupie miasto Bodzentyn. Spowodowało to stopniową utratę znaczenia samego Tarczka, szczególnie po przeniesieniu jarmarków na teren Bodzentyna²⁴.

Kościół pw. św. Idziego w Tarczku pochodzi z I połowy XIII wieku i został pobudowany na miejscu kościoła fundowanego przez księcia Władysława Hermana w XI wieku. Wzniesiony z kamienia ciosowego, nie tynkowany, zwraca uwagę małą oknami. Zachował się ciekawy gotycki tryptyk z ołtarza głównego, przedstawiający równocześnie scenę Zwiastowania i Zmartwychwstania, wykonany około 1450 roku.

Z Tarczku przez **Świętomarz**, **Modrzewie**, **Stary Bostów**, **Sosnowkę** droga wiedzie do **Nowej Słupi**. Trasa cały czas przebiega wzdłuż północnego grzbietu Gór Świętokrzyskich z widokiem na porastające je lasy.

²³ B. Guerquin, *Zamki w Polsce*, Warszawa 1984, s. 109–110.

²⁴ *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego*: „Była to odwieczna własność biskupów krakowskich, którzy posiadali tu swój dworzec i wzniesli przy nim kościółek, podobno już w roku 1067. Iwo biskup krakowski, otrzymuje roku 1227 przywilej Leszka Białego na osadzenie Niemców w okolicy Tarczka”; *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego*, B. Chlebowski (red.), t. XII, s. 165–166.

Nowa Słupia to obecnie wieś, w latach 1351–1869 miasto, położone u podnóża Łysej Góry, należące niegdyś do opactwa na Świętym Krzyżu. Prawa miejskie miejscowość nosząca pierwotnie nazwę Słup, następnie Słupia Nowa, otrzymała od króla Kazimierza Wielkiego. Dobrobyt miejscowości był związany z obsługą pielgrzymów udających się na Święty Krzyż. Kilkakrotnie zawitał do Słupi Władysław Jagiełło. Zakonnicy przenieśli w to miejsce targi, które wcześniej odbywały się przy klasztorze. Uznali bowiem, że gwar targowy nie przystoi miejscu, gdzie przechowywane są relikwie krzyża. Z czasem ilość targów wzrosła do dziesięciu, a w mieście działały warsztaty rzemieślnicze, młyn i gorzelnia. Miasto upadło po kasacie klasztoru w 1819 roku i straciło prawa miejskie po powstaniu styczniowym.

W centrum miejscowości stoi kościół parafialny pw. św. Wawrzyńca z roku 1678, posiadający bogate wyposażenie barokowe. Inny zabytek położony przy ul. Świętokrzyskiej, nazywany Domem Opatów, to plebania nie istniejącego już kościoła św. Michała, mieści obecnie bibliotekę i punkt informacji turystycznej. Z centrum Nowej Słupi ulica Świętokrzyska prowadzi w kierunku opactwa. Po drodze mijamy, chyba najbardziej znany zabytek w Nowej Słupi, jakim jest Kamienny Pielgrzym. Klęcząca postać mężczyzny, ustawiona przy wejściu do Świętokrzyskiego Parku Narodowego jest zwrócona w stronę klasztoru. Według jednej z legend: „jakiś pokutnik szedł na kolanach z Rzymu i gdy zbliżał się do góry, dzwony klasztorne same zadzwoniły, obwieszczając jego przybycie, co wielką pychą napełniło serce pokutnika. By ukarać jego pychę zagniewany Bóg zamienił go w kamień”²⁵.

Od kilku lat w Nowej Słupi odbywa się coroczny festyn archeologiczny tzw. Dymarki Świętokrzyskie, gdzie są pokazywane starożytne metody wytopu żelaza. Imprezy odbywają się pod patronatem Muzeum Starożytnego Hutnictwa, które mieści się przed wejściem do Parku Narodowego. Dalej do klasztoru na **Święty Krzyż** podchodzi się kamienistymi ścieżkami wśród drzew porastających najwyższe wzniesienia Pasma Łysogór.

Kościół i klasztor na szczycie Łysej Góry został ufundowany około 1008 roku przez króla Bolesława Chrobrego dla benedyktynów²⁶. Góra Świętokrzyska była w czasach przedchrześcijańskich miejscem, gdzie oddawano cześć słowiańskim bożkom. Sanktuarium na Świętym Krzyżu jest uważane za najstarsze sanktuarium na ziemiach polskich. Od początku jego założenia oddawano tu cześć relikwiom Drzewa Krzyża

²⁵ A. Janowski, *Wycieczki po kraju*, cz. I, Warszawa 1900, s. 58–61.

²⁶ A. Naruszewicz, *Historja Narodu Polskiego*, t. 2, Kraków 1859–60, s. 137.

Świętego. Sława relikwii szybko spowodowała rozwój pielgrzymek do tego sanktuarium z terenu całej Rzeczypospolitej, co z kolei przyczyniło się do wzrostu zamożności samego opactwa. Do relikwii na Świętym Krzyżu pielgrzymowali licznie królowie i możnowładcy polscy do czasu, aż po potopie szwedzkim zaczęła rosnąć sława Częstochowy. Bogactwa zgromadzone w klasztorze wabiły w okresie średniowiecza naszych pogzańskich sąsiadów. W 1241 i 1260 klasztor zniszczyły najazdy tatarskie, w roku 1370 spustoszeń dokonali Litwini, krewni późniejszego króla Władysław Jagiełły. W XVII wieku protestanci innowiercy nadal łupili jego zbiory i niszczyli sam klasztor. Opactwo na Świętym Krzyżu nie oszczędzały również wielkie pożary. Po najstraszniejszym pożarze w 1777 roku, z klasztoru pozostały popalone i spękane mury²⁷.

W roku 1819 nastąpiła kasata zakonu benedyktynów i zabudowania klasztorne zostały przekształcone na ciężkie więzienie. W tym czasie zostały rozkradzione cenne zbiory rękopisów i książek, jakie przez wieki zgromadzili benedyktyni. W czasie I wojny światowej, wysadzono wieżę kościelną, a w czasie II wojny światowej Niemcy zorganizowali obóz dla jeńców radzieckich, których zginęło tutaj prawdopodobnie około 4 tys.

Na Świętym Krzyżu znalazł miejsce wiecznego spoczynku bohaterski obrońca Ojczyzny Jeremi Wiśniowiecki, ojciec króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego.

Pielgrzymi udający się na Święty Krzyż drogą od Nowej Słupi, mogą dostać się na teren założenia klasztornego po przekroczeniu charakterystycznej bramy wybudowanej w XVII wieku. Zwieńcza ją dwa krzyże, a ten od zewnętrznej strony murów, przypomina krzyż patriarchalny, czyli miechowitów. Być może była to karawaka, ustawiona na wejściu w celu ochrony klasztoru przed nieszczęściami i różnymi kataklizmami. Za tą bramą po prawej stronie wznosi się klasztorna dzwonnica z 1777 roku z pięcioma dzwonami.

Krużganki klasztoru oparte są na murach pochodzących z XV wieku. Pod posadzką tych krużganków spoczywają od 1766 roku szczątki zmarłych benedyktynów, dla których zabrakło już miejsca w podziemiach. Poświęcony jest nim ołtarz z czarnego marmuru, ozdobiony podwójnym krzyżem i trupimi czaszkami, oparty o ścianę kościoła.

Obecny kościół był wznoszony w latach 1781–1806 po wielkim pożarze jaki wcześniej dotknął opactwo. W tym czasie Franciszek Smuglewicz, nadworny malarz Stanisława Poniatowskiego, ozdobił swoimi obrazami ołtarz główny i sześć ołtarzy bocznych. Tematyka jednego z tych obra-

²⁷ A. Janowski, dz. cyt., s. 44–57.

zów nawiązuje do historii powstania sanktuarium na Świętym Krzyżu i przekazania relikwii przez węgierskiego królewicza Emeryka.

O zniszczeniu w pożarze zakrystii świadczy jej nowy wystrój i intarsjowane meble ufundowane przez opata Karskiego w roku 1777. Pożar przetrwała bez większych zmian kaplica Oleśnickich, zwana również Kaplicą Krzyża Świętego. Wybudowana w latach 1614–1620 przez Mikołaja Oleśnickiego jako kaplica grobowa, została ozdobiona scenami przedstawiającymi dzieje relikwii, które tutaj są przechowywane w charakterystycznym relikwiarzu w kształcie krzyża patriarchalnego.

4. Dalszy Przebieg Drogi Miłosierdzia z Warszawy do Krakowa

W ten sposób dobiegł końca I etap, który zaczyna się w Warszawie na Starym Mieście w pobliżu Krakowskiego Przedmieścia, gdzie znajduje się Bazylika Mniejsza pw. Świętego Krzyża, a kończy w Sanktuarium Relikwii Krzyża Świętego w sercu Gór Świętokrzyskich. Dalsza droga do Krakowa będzie wiodła z uwzględnieniem istniejących już szlaków oraz kościołów pod wezwaniem św. Jakuba.

Świętokrzyska Way of St. James – from Warsaw to the Holy Cross (outline the course).

As the first stage of the Way of Mercy from Warsaw to Krakow

Summary

The idea delineation of Jacob's Road from Warsaw, through The Holy Cross to Cracow, is a new project of pilgrims from Mazovia. The main idea, what they were guided, stemmed from a desire to reminders of the Polish pilgrimage to the Relics of the Holy Cross. The follow this way may be interesting for those who wish to walk in the Extraordinary Holy Year of Charity, which will begin on 8 December 2015. The road between Warsaw and Krakow is a symbolic framework for religious service of St. Sister Faustina Kowalska. Section to the Holy Cross Abbey is only a first stage of this road and it will pass verification terrain for a few months. Sanctuary at Holy Cross is considered the oldest sanctuary on Polish lands. Kings, lords, and all states of the Republic pilgrimage to this place for several centuries. The movement of pilgrims began to fade after the „Swedish deluge” when shone a star of the Black Madonna of Jasna Góra in Czestochowa.

The route leads from the Old Town in Warsaw, next to the baroque building of the Minor Basilica of Holy Cross. The old Royal Route directs pilgrims by Wilanów, to Powsin and the stone of the pilgrim Andrew Ciolek from Zelechów. It

continues to the New Jerusalem which had become Mount Calvary in the seventeenth century. Formerly it was the "Mecca of the tzaddikim". Now it is sacred place of the Marian founder, Blessed Stanislaus Papczyński. Visiting the nearby Czersk, the former capital of Mazovia, is a little sentimental journey through our history. Knowledge of Czersk will allow to understand some of the historical processes. They still influence our reality.

Warka on the river Pilica is another town with a rich history. This is a little sleepy town, but has the tombs of the dukes of Mazovia. It cultivates the traditions of the great leaders Stefan Czarnecki and Kazimierz Puławski. For Warka path leads along the edge of the Pilica forest. Then the road runs through the Forest Kozienicka and it takes us to the area of Skaryszew, Wąchock and Bodzentyn. On this route can not be ignored Wąchock. You have to take a walk by the river Kamienna. Wąchock is known for his jokes mainly, but it is worth exploring the local Cistercian monastery. It had a large impact on the development of the entire region.

These are historic areas which were associated with Małopolska and they were subordinate to the Krakow bishops. The power of bishops is visible in the form of the ruins of the castle in Bodzentyn. They donated many works of art to local temples.

When the terrain becomes more undulating it will be a sign that we entered on the small hills the Świętokrzyskie Mountains. The road from the New Słupia Bodzentyn runs at the foot Łysogóry where Benedictine abbey was built. At the Shrine of the Holy Cross Relics ends the section of the planned Świętokrzyska Way of St. James.

*Ryszard Bożek, pptk. w st. spocz. mgr inż.
Ordynariat Polowy WP
Jerzy Pawlikowski, pptk rez. mgr inż.
Ordynariat Polowy WP
Łukasz Stefaniak, dr
Ordynariat Polowy WP*